

Калініченко А. В.,
Мінькова О. Г.,
Сакало В. М.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ТА ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕКТОРІ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Проведено аналіз основних рушійних сил та існуючих перешкод, що обумовлюють сьогоденні особливості розвитку вітчизняного органічного сектору у агровиробництві, а також виділено основні перспективні напрямки його подальшого розвитку. Представлено форми й способи додаткового фінансування галузі, в тому числі із активним залученням іноземних інвестицій або у рамках реалізації міжнародних проектів.

Ключові слова: органічне виробництво, природне землеробство, інвестиційні проекти, агро-технології, агробізнес.

1. Вступ

В умовах сьогодення надзвичайно важливого значення набуває визнання екологічно орієнтованого сільськогосподарського виробництва одним із пріоритетних напрямків аграрної політики нашої держави як на внутрішньому ринку, так й в рамках міжнародних відносин [1].

Таким чином можна зробити висновок, що для ефективного розвитку органічного виробництва в Україні слід реалізувати комплекс заходів, що включають нормативно-правове забезпечення, відповідні механізми стимулювання та фінансового забезпечення, наукової та дорадчої підтримки, розвиток земельних відносин, сфери виробництва та аграрного ринку, а також удосконалення інструментів управління, регулювання та контролю.

Цим обґрунтовується актуальність проведення даних досліджень.

2. Аналіз літературних джерел

У якості основних передумов розвитку виробництва органічної продукції (сировини) в Україні провідні науковці відмічають наступні [2–7]:

- значне зменшення використання мінеральних добрив, пестицидів та інших агрохімікатів, хімічних засобів захисту рослин;
- значний зарубіжний досвід ведення органічного виробництва;
- наявність родючих чорноземів;
- низькі ціни на оренду землі;
- незадоволений попит на органічну продукцію в країнах з розвинутою економікою, що зумовлює їхню зацікавленість у розвитку органічного виробництва в Україні;
- наявність 19 % сільськогосподарських угідь, придатних для ведення органічного виробництва (Північно-Полтавський, Вінницько-Прикарпатський, Південно-Подільський та Північно-Східно-Луганський регіони);
- міцні традиції сільськогосподарського виробництва;
- розвинуте інформаційно-консультативне забезпечення органічного виробництва;

— обмеження на законодавчому рівні генетично модифікованих організмів та заборони використання харчових продуктів, в яких рівень вмісту ГМО перевищує 0,9 %;

— вигідне географічне розташування та розвинута транспортна мережа для зовнішніх та внутрішніх ринків збуту органічної продукції;

— наявність органічних добрив та засобів захисту рослин вітчизняних виробників;

— часткова забезпеченість вітчизняною спеціалізованою сільськогосподарською технікою для органічного виробництва.

З іншого боку значна кількість авторів виділяє наступні основні причини, що стримують розвиток органічного землеробства у нашій державі [1, 3, 4, 8–12]:

- незначна кількість науково-обґрунтованих технологій з виробництва та переробки органічної продукції рослинництва і тваринництва;
- відсутність ланцюжку «аграрна освіта — аграрна наука — аграрний бізнес»;
- низький рівень розвитку інноваційної діяльності;
- зниження урожайності під час періоду конверсії;
- зростання собівартості органічної продукції;
- незавершеність земельної реформи та відсутність прозорого цивілізованого ринку сільськогосподарських земель;
- надмірна концентрація орендованих земель в агрохолдингах (до третини площі, а окремі з них мають по 300–400 тис. га), які віддають перевагу інтенсивним технологіям та мають потужне лоббі в виконавчій владі;
- відсутність інфраструктури органічного агровиробництва, включаючи зберігання органічної продукції, сертифікованих місць переробки сировини, транспортування та реалізацію;
- низький рівень платоспроможності споживачів на внутрішньому ринку і, як наслідок, — експортно-орієнтоване виробництво цієї продукції;
- низька технологічна культура аграрного виробництва на всіх рівнях;
- відсутність дієвого контролю з боку виконавчої влади та громадських організацій за вирощуванням

ГМО, попри заборону на законодавчому рівні (в першу чергу ріпаку, кукурудзи та сої);
— нестабільна політика уряду та кризове становище економіки України.

3. Об'єкт, мета та задачі дослідження

Об'єкт дослідження — органічний сектор вітчизняного агробізнесу.

Метою нашого дослідження був аналіз основних рушійних сил та основних перешкод, що обумовлюють сьогодні особливості розвитку вітчизняного органічного сектору у агровиробництві, а також виділення основних перспективних напрямків його розвитку.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні основні задачі:

1. Проаналізувати основні передумови розвитку органічного виробництва.
2. Виділити перешкоди, що стримують його активне впровадження в Україні.
3. Дослідити форми й способи додаткового фінансування галузі.
4. Узагальнити та систематизувати перспективні напрями розвитку виробництва вітчизняної органічної продукції та сировини.

4. Результати досліджень шляхів та способів реалізації ефективного розвитку вітчизняного органічного землеробства

Проведений аналіз досвіду розвитку органічного землеробства у вітчизняній аграрній практиці дозволяє відмітити помітний внесок у розвиток цього сектору фінансових донорів зі Швейцарії, Нідерландів, Франції, Німеччини та інших країн [1, 4, 13–17]. Серед найбільш вдалих, на думку авторів, міжнародних проектів доцільно виділити наступні:

1. Спільний швейцарсько-український Проект «Сертифікація в органічному сільському господарстві та розвиток органічного ринку в Україні» (2005–2011 рр.), реалізований за підтримки Дослідного інституту сільського господарства Швейцарії. У рамках проекту було створено сертифікаційний орган «Органік Стандарт», який в 2009 р. отримав міжнародну акредитацію, що дало право сертифікувати органічне виробництво.

2. Проект «Розвиток органічного ринку в Україні» (2012–2016 рр.), який є продовженням попереднього проекту Державного секретаріату Швейцарії з економічних питань (SECO), метою якого є сприяння посиленню конкурентоспроможності українського органічного сектору з Українських Карпат.

3. Фонд відродження Л. Д. Кучми «Україна», за підтримки якого в аграрних ВНЗах України було створено п'ять Центрів природного землеробства (Дніпропетровськ, Полтава, Житомир, Миколаїв, Мелітополь).

4. Компанія «Украгрофін», яка є членом Міжнародної Федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM). Серед інших напрацювань, спільно з німецькою компанією «Ecoland Grains & Legumes GmbH» нею впроваджується в життя в Україні спільний проект з вирощування органічних соєвих бобів.

5. Проект «Створення регіонального кластера виробників екологічної продукції», який створено за під-

тримки Фонду «Євразія» (Полтавська обл.), метою якого є налагодження конкурентоспроможного виробництва екологічно чистої продукції без трансгенних та хімічних домішок.

6. Проект «Сприяння економічному розвитку та зайнятості», що втілюється в Україні Німецьким товариством міжнародного співробітництва «Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH» за дорученням Федерального Міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) з метою створення партнерств в рамках органічного сектору.

Органічну продукцію (сировину) в Україні сьогодні реалізують на зовнішніх та внутрішніх ринках.

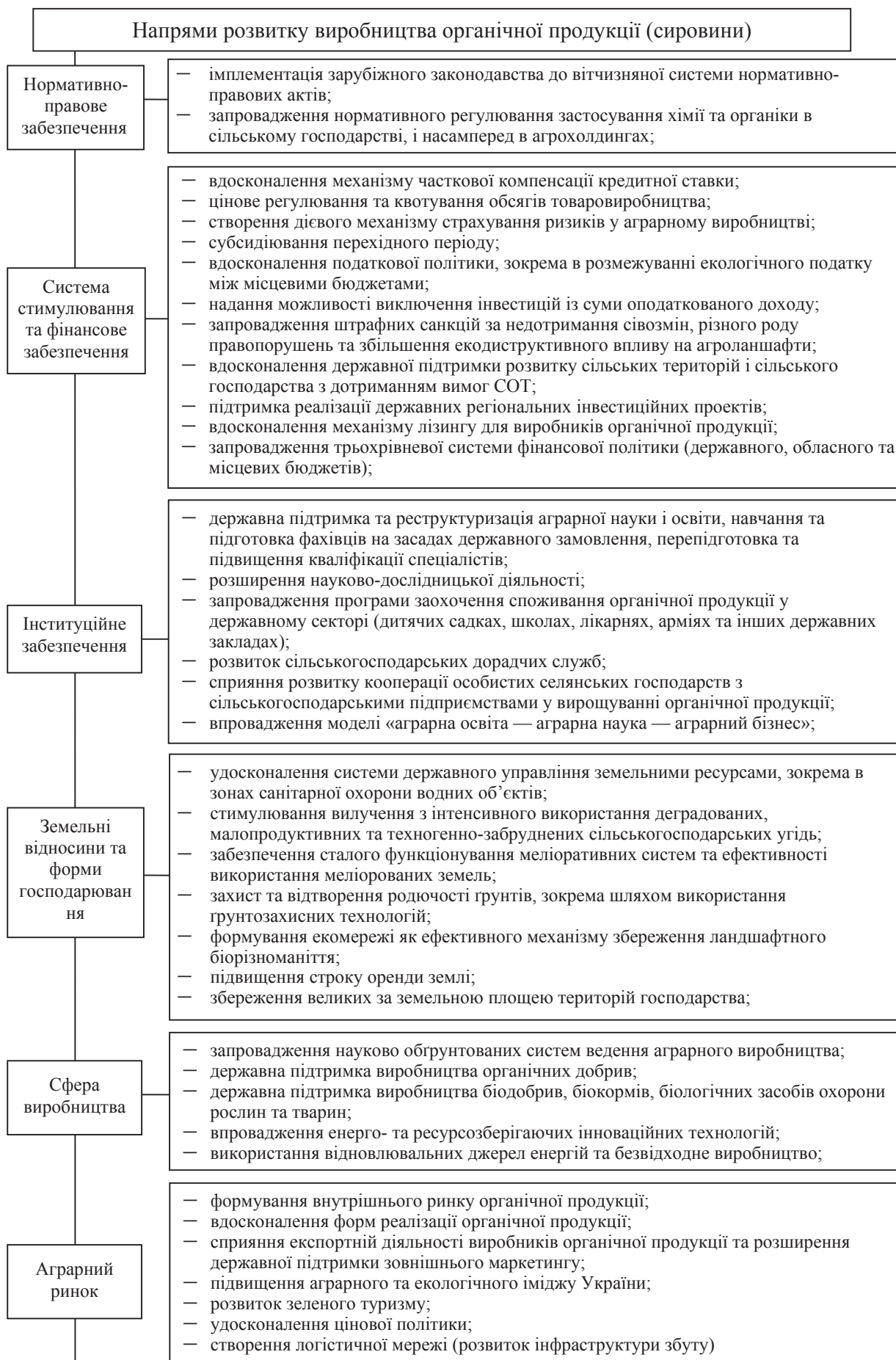
До основних експортерів відносяться країни Євро-союзу (Італію, Німеччину, Нідерланди, Швейцарію, Францію, Польщу, Грецію), Північної Америки (США і Канади), Росію, Ізраїль та Японію [13, 14, 18], до яких реалізовується близько 80–90 % органічної продукції (зернові, бобові та олійні культури). Більшість органічних культур, насамперед пшениця, соняшник, соя та кукурудза, експортуються як корми для м'ясного тваринництва західноєвропейських виробників органічної продукції. Органічні сушені та заморожені ягоди, сушені лікарські трави з України користуються великим попитом та йдуть на подальшу переробку до країн ЄС [13].

Внутрішній ринок займає лише 5–10 % [14, 18]. Список органічної продукції, яка виготовляється в Україні, оновлюється щомісяця. До нього відносять [13, 14, 18–20]: борошно, крупи, мед, молоко, яйця курячі, напої, насіння льону, олію соняшникову, повидло, сиропи, соки, сухофрукти, сушені груші та яблука, фіточаї, хліб, лаваш пшеничний, макаронні вироби, пластівці, джеми, а також незначна кількість овочів, фруктів та м'ясних виробів.

Основним фактором, що стримує розвиток виробництва органічної продукції полягає, на думку авторів статті, саме у відсутності або недостатності фінансової підтримки з боку держави. Застосування багаторівневої системи підтримки розвитку органічного виробництва, дозволить, на думку авторів статті, повною мірою враховувати як місцеву специфіку так й умови функціонування екологічних сільгоспвиробників, а також розширити спектр напрямків розвитку органічного сектору (рис. 1).

5. Обговорення результатів дослідження шляхів та способів реалізації ефективного розвитку вітчизняного органічного землеробства

У результаті проведених досліджень виявлено, що для розвитку органічного виробництва необхідно застосовувати системний підхід, який має контролювати та підтримувати держава. Як показує досвід інших країн, державна підтримка відіграє ключову роль у формуванні інноваційної політики та можливостей розширення кіл органічних операторів. Страхування врожаю від збитків, пільгове кредитування, субсидювання частини витрат на виробництво, система дотацій у перехідний період та регулювання регіональних ринків органічної продукції є основними фінансово-економічними заходами для розвитку малого підприємництва та впровадження інновацій для суб'єктів великого підприємництва України.

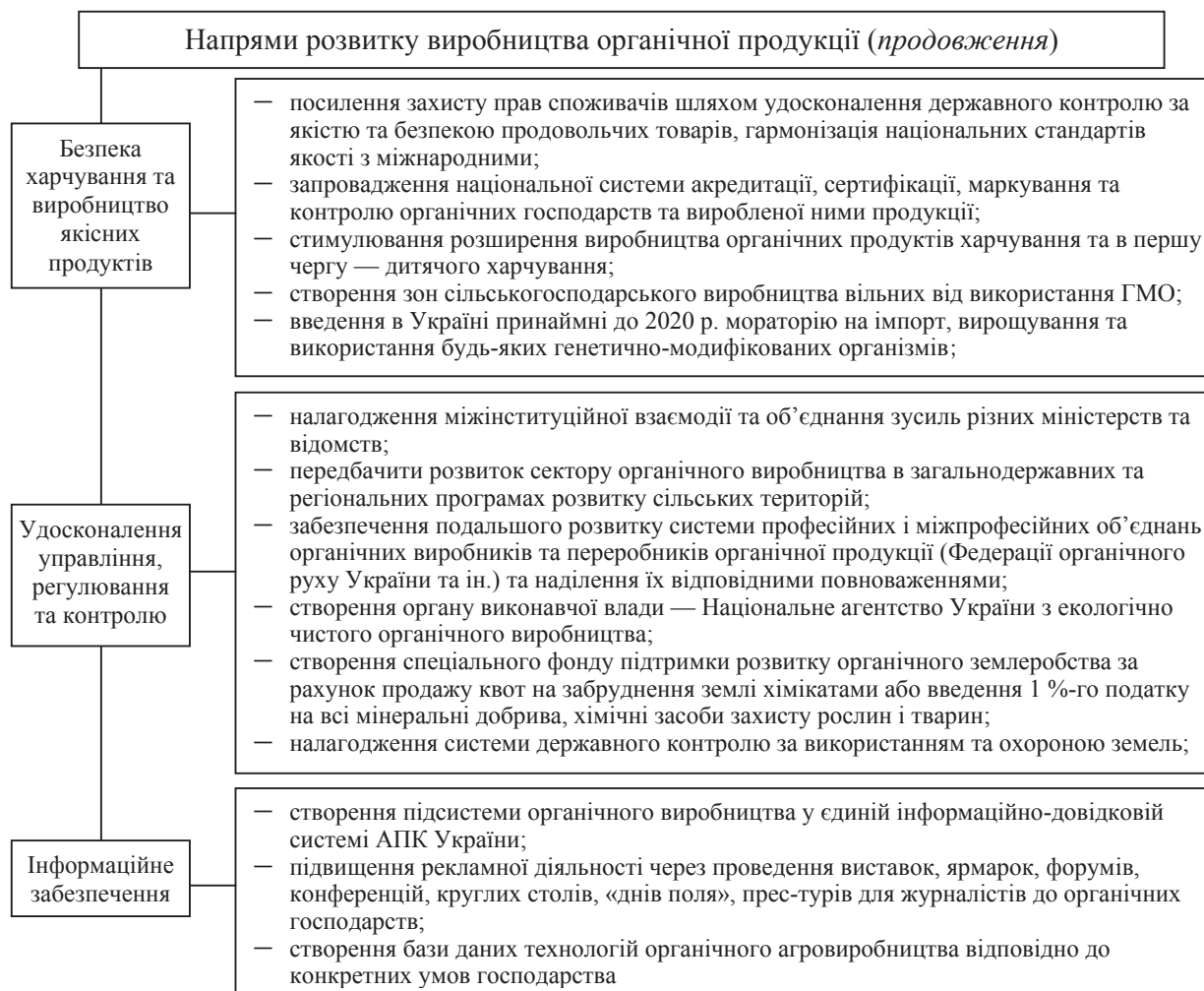

Рис. 1. Напрями розвитку українського органічного сектору (розвинуто авторами на підставі [3])

Окрім виробників органічної продукції державної підтримки потребують насінницькі та племінні господарства, науково-дослідні установи, служби екоконсалтингу, збутові організації, екологічна інспекція та постійні програми розвитку органічного сільського господарства.

Більшість з перелічених заходів потребують детальних комплексних досліджень та розробки відповідних стратегій та алгоритмів їх реалізації. Але як зазначалося вище, окремі практичні елементи вже мають значний досвід впровадження. Саме тому подальші дослідження авторів статті будуть спрямовані на розробку дієвих заходів регіональної підтримки органічного землеробства у Полтавській області, яка має значний природний потенціал, роками сформовані традиції екологічного землеробства, а також інвестиційно привабливий клімат для закордонних та вітчизняних інновацій.

6. Висновки

У результаті проведених досліджень виявлено, що:

1. Завдяки наявному природно-ресурсному потенціалу, а також давнім вітчизняним традиціям ведення природно-орієнтованого землеробства, Україна сьогодні має усі необхідні передумови для швидкого та ефективного розвитку власного органічного виробництва.

2. Основна перешкода, що стримує розвиток виробництва органічної продукції полягає, на думку авторів статті, у відсутності чи недостатності фінансової підтримки, або інших способів стимулювання з боку держави.

3. Однією із активних форм фінансової підтримки органічного виробництва на сьогодні є залучення іноземних або донорських інвестицій, а також участь у реалізації міжнародних науково-практичних проєктів.

4. Перспективні напрями розвитку виробництва вітчизняної органічної продукції та сировини доцільно представити у вигляді структурно-логічної схеми, яка дозволяє не тільки ефективно їх систематизувати, але й зробити відповідний акцент на системні, інституційні, інформаційні та організаційні елементи, а також ефективно розв'язання реалізації ринкових завдань та дотримання необхідного рівню екологічної безпеки.

Література

1. Кобець, А. С. Державне фінансування та управління розвитком органічного виробництва України [Текст]: зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. / А. С. Кобець, Л. І. Катан, Ю. І. Грицан, О. А. Демидов // Органічне виробництво і продовольча безпека. — Житомир: Полісся, 2014. — С. 346–350.

2. Бойко, Л. Передумови розвитку органічного виробництва в Україні [Текст] / Л. Бойко // Землепорядний вісник. — 2001. — № 2. — С. 30–34.
3. Концепція державної Програми розвитку органічного виробництва в Україні [Електронний ресурс]: Проект Федерації органічного руху України від 05.05.2008 р. № 169/2. — Режим доступу: \www/URL: http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-45-25?showall=1
4. Чайка, Т. О. Розвиток виробництва органічної продукції в аграрному секторі економіки України [Текст]: монографія / Т. О. Чайка; під заг. ред. Н. М. Сіренко. — Донецьк: Ноулідж (донецьке відділення), 2013. — 319 с.
5. Щодо напрямів розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні [Електронний ресурс]: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. — Режим доступу: \www/URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1292
6. Kalinichenko, A. V. Ecological and economic aspects of feasibility of using crop products in alternative energy [Text] / A. V. Kalinichenko, Y. V. Vakulenko, O. A. Galych // Actual Problems of Economics. — 2014. — № 161(11). — P. 202–208.
7. Akhnovskaya, I. A. Organic farming as the key for European rural development [Text] / I. A. Akhnovskaya, O. V. Glushich // Theoretical & Applied Science. — 2014. — Vol. 11, № 03. — P. 171–174. doi:10.15863/tas.2014.03.11.29
8. Кучма, Л. Здоров'я і добробут нації — пріоритет аграрної політики держави [Електронний ресурс] / Л. Кучма // Єженедельник 2000. — 26 октября — 1 ноября 2012 г. — № 43(627) — С. А6. — Режим доступу: \www/URL: http://www.2000.ua/modules/pages/files/43627_456490.pdf
9. Ходаківська, О. В. Розвиток вітчизняного органічного сектору в умовах глобалізації економіки [Текст]: зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. / О. В. Ходаківська // Органічне виробництво і продовольча безпека. — Житомир: Полісся, 2013. — С. 66–70.
10. Чудовська, В. А. Організаційно-економічні особливості органічного сільськогосподарського виробництва в Україні [Текст]: зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. / В. А. Чудовська // Органічне виробництво і продовольча безпека. — Житомир: Полісся, 2014. — С. 482–486.
11. Antonenko, L. A. Impact of Ecological and Energetic Factors on the Market of Organic Agriculture Products [Text] / L. A. Antonenko, N. G. Zobenko, Q. Wang // Business Inform. — 2013. — № 7. — P. 170–175.
12. Kropyvko, D. S. Peculiarities of economic efficiency formation of domestic organic producers' activities [Text] / D. S. Kropyvko // Marketing i Menedzhment Innovacij. — 2014. — № 5(3). — P. 222–229.
13. Урбан, І. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства [Електронний ресурс]: досвід інших країн / І. Урбан, Б. Хубер, К. Дитртова, Н. Прокочук, Т. Айзерінг, Х. Віллер. — Київ, 2013. — 122 с. — Режим доступу: \www/URL: http://www.ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/PossibilitiesOfStateSupport.pdf
14. Приймачук, Т. Ю. Органічний ринок: зарубіжний досвід та перспективи України [Текст]: зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. / Т. Ю. Приймачук, Т. М. Ратошнюк, Т. А. Штацько, Т. Ю. Сітнікова, А. В. Проценко // Органічне виробництво і продовольча безпека. — Житомир: Полісся, 2014. — С. 404–408.
15. Kalinichenko, A. Economic and environmental aspects of the us dairy industry (the Dean Food case study) [Text] / A. Kalinichenko // Actual Problems of Economics. — 2014. — № 12(162). — P. 229–235.
16. Kalinichenko, A. Main types of technical facilities used in Poland agricultural sector for obtaining energy from renewable sources of various nature [Text] / A. Kalinichenko, O. Gorb, O. Kalinichenko // J. Socio-Economic Problems and the State. — Ternopol, 2014. — № 11(2). — P. 77–85.
17. Organic Market Development in Ukraine (2012–2016) [Electronic resource]. — Available at: \www/URL: http://www.ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/Flyer_FiBLUkraineOrganicMarket.pdf
18. Плотнікова, М. Ф. Органічне виробництво як основа продовольчої безпеки країни [Текст]: зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. / М. Ф. Плотнікова // Органічне виробництво і продовольча безпека. — Житомир: Полісся, 2014. — С. 384–388.
19. Які сертифіковані органічні продукти виробляються в Україні? (станом на 31 вересня 2012 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: \www/URL: http://organic.ua/organicworld/made-in-ukraine
20. Милованов, Є. В. Органічне сільське господарство: перспективи для України [Електронний ресурс] / Є. В. Милованов // Посібник українського хлібороба. — 2009. — С. 257–260. — Режим доступу: \www/URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Chem_Biol/Pukh/2009/257.pdf

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ РАЗВИТИЯ И ОПЫТА ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ В УКРАИНСКОМ СЕКТОРЕ ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ

Проведен анализ основных движущих сил и существующих препятствий, обуславливающих сегодня особенности развития отечественного органического сектора в агропроизводстве, а также выделены основные перспективные направления его дальнейшего развития. Представлены формы и способы дополнительного финансирования отрасли, в том числе с активным привлечением иностранных инвестиций или в рамках реализации международных проектов.

Ключевые слова: органическое производство, естественное земледелие, инвестиционные проекты, агротехнологии, агробизнес.

Калініченко Антоніна Володимирівна, доктор сільськогосподарських наук, професор, кафедра інженерії процесів, Опольський університет, Польща, e-mail: akalinichenko@uni.opole.pl.

Мінькова Ольга Григорівна, аспірант, кафедра економічної кібернетики та інформаційних технологій, Полтавська державна аграрна академія, Україна.

Сакало Віктор Миколайович, кандидат технічних наук, доцент, кафедра машиновикористання та виробничого навчання, Полтавська державна аграрна академія, Україна.

Калініченко Антоніна Владимировна, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, кафедра инженерии процессов, Опольский университет, Польша.

Минькова Ольга Григорьевна, аспирант, кафедра экономической кибернетики и информационных технологий, Полтавская государственная аграрная академия, Украина.

Сакало Виктор Николаевич, кандидат технических наук, доцент, кафедра машиноиспользования и производственного обучения, Полтавская государственная аграрная академия, Украина.

Kalinichenko Anonina, Opole University, Poland, e-mail: akalinichenko@uni.opole.pl.

Minkova Olha, Poltava State Agrarian Academy, Ukraine.

Sakalo Viktor, Poltava State Agrarian Academy, Ukraine